

[וצ"ל לפי זה שמה שאמרו לעיל ב'הבעלי לי בטלה' סתם או אפילו ב'טלה זה' ללא משיכה, לא נאסר – מדובר בפנויה וכשנתן בסתמא, וכיון שלא נתחייב דבר מסוים א"כ כשנתן לה בסתם אפשר שאינו 'אתנן' אלא ריצויה והפסת דעת בעלמא. אבל אם יפרש בנתינתו 'הא לך אתנן', או אף בסתם בזונה מעיקרא – אסור בכל אופן].

דף ל

'לעולם עבדי וכי קתני בעבד עברי, אי הכי מאי טעמא דרבנן, שפחה לעובד עברי מישראל שריא...' מכאן הוכיח בספר שער המלך (עבדים ג) שעבד עברי מותר אפילו בשפחה כנענית שאינה של רבו, וזה דלא כמו שכתב מהרש"א (בגטין מא. וכן הקשה בהגהות קרני ראם על המהרש"א שם. ושמא כוונת מהרש"א לאיסור דרבנן, שלא גרעה מביאת פנויה שנראה לכאורה שאסורה אף לע"ע עכ"פ מדרבנן. וכאן הלא מותרת מדאורייתא ואין כאן דין 'אתנן'. וצ"ע).

'כגון דלית ליה אשה ובנים.' מכאן תמה המשנה–למלך (עבדים ג,ד) על דברי הריטב"א (בקדושין כ) שאף על פי שכשאינו לו אשה ובנים אין רבו יכול ליתן לו שפחה כנענית, רק לכפותו אינו יכול, אבל מכל מקום הוא מותר. והלא כאן מבואר שאסור הדבר, שהרי הקשו 'מישראל שרי' ואין זה אתנן האסור, ותרצו שאין לו אשה ובנים. (בספר קהלות יעקב (קדושין כב) רצה לחלק בין שפחה כנענית של רבו, שבזה התיר הריטב"א מפני שזו דרך עבדות, כיון שמקים ולדות לרבו, משא"כ בשפחה של אחר. והעיר על תירוץ זה, ע"ש). ולכאורה י"ל שאעפ"י שמותר הדבר, הלא כיון שביאת זנות היא, חל שם 'אתנן' עליה, שנראה שאיסור אתנן אינו תלוי באיסור זנות אלא אף בהתר מ"מ הדבר פגום, ופנויה לדעת הראב"ד (ריש הל' אישות) תוכיח שאעפ"י שאין בה לאו דאורייתא כשאינה מיוחדת לזנות, אתננה אסור לרבה (לפרש"י ותוס'). ודבר הלמד מעניינו הוא – כמחיר כלב שאסור הגם שהפעולה מותרת. [ונראה שגם אתנן שנתן נכרי לזונה נאסר לזונה לזונה בית ה']. רק שאלת הגמרא היתה 'מישראל שרי' – שכיון שהתירה תורה לרבו לכופו לכך, אין מסתבר שיש כאן פגם והרי העבד עושה כמצות רבו, הלכך אין זה 'אתנן זונה' אלא שכר פעולה בעלמא, אבל כל שאין לרבו זכות בדבר, י"ל שאעפ"י שהותרה לעבד, שם 'זנות' עליה. כל זה נכתב להעיר בלבד, ללא עיון ובדיקה.

'ניפוק חדא להדי כלבא והנך כולהו לישתרו?' התוס' פרשו שהקושיא היא למאן דאמר 'יש ברירה' – האם משנתנו אינה מתפרשת כשיטתו (וכן הגרסה לפנינו בגמרא בבכורות נז).

ולפי שיטת ה'איסור והתר' (המובא בפמ"ג יו"ד סט סקל"ה במ"ז) שכשהאיסור בא ונולד בתערובת, בטל הוא בהתר אפילו היה ברירה או דבר חשוב, לשיטה זו יש לפרש קושית הגמרא בדרך 'מה נפשך'; אם 'אין ברירה' יש להתיר כל הטלאים מדין ביטול ברוב, שהרי רק אחד מהם הוא כנגד הכלב ואותו אחד היה מעולם בתערובת של התר, ואם משום שנחמיר [בדאורייתא] ונאמר 'יש ברירה' והואיל ואפשר לבררו לא בטל, עכ"פ אפשר להוציא אחד והשאר יהא מותר (עפ"י אבני נזר יו"ד פא,א).

כן צדד בתחילת התשובה בדעת השואל, ואולם דעתו שם (סק"ה) שלא אמר ה'איסור והתר' אלא בחתיכה הראויה להתכבד, אבל לא בשאר דברים חשובים.

ויש לציין לדעת המרדכי (סוף חולין) שכל דבר שבא לעולם בתערובת, אין בו דין ביטול ברוב [ולחפך מהאו"ה], ולדבריו אין שייך כאן דין ביטול.

ויש שכתבו שאין שייכת כאן תורת ביטול ברוב מדין תורה: לפי שכל אחד ואחד מהטלאים הריהו ספק איסור מצד עצמו ואינו

ודאי התר (אבן האזל איסור'מ ד, יז עפ"י סברת החו"ד); או מפני שאין כאן מציאות מסוימת שטלה אחד אסור והשאר מותר, שהרי הטלאים כולם שוים באמיתות מציאותם הלכך אין שייך בזה תורת ביטול, שהרי אין אחד משונה מחברו בעצם (שערי ישר ג, כב); אם אין ברירה' אני אומר שכל טלה מהוה חליפין עבור עשירית מכל חטא ומהכלב, הלכך כולם אסורים (שפ"א). יש מי שכתב [בדעת הרמב"ם] שמסתימת הגמרא כאן משמע שהקושיא היא אף לדעת האומר 'אין ברירה', שכיון שאין כאן 'מחיר' מבורר ולא נתייחד טלה כלשהו כנגד הכלב, אין זה 'מחיר כלב' שאסרה תורה. אלא שלהקריב את כולם אי אפשר כי לגבי כלל העשרה [כחידה אחת] יש כאן 'מחיר כלב' ועל כן יש להוציא אחד [אלא שצריך עיון בתירוץ הגמרא שיש בדמי הכלב טופיינא, והלא יכול להוציא שני טלאים ולהקריב השאר] (עפ"י חזון איש דמאי טו. וע' בקהלות יעקב סי' יא בבאור הדברים ובישוב הקושיא האחרונה). עוד בדעת הרמב"ם [שהביא אוקימתא זו שאין הכלב שוה בדמיו לטלאים, הגם שפסק אין ברירה] – ע' בחדושי רעק"א על המשניות; שו"ת ר"י מסלוצק יד ד"ה הנה מש"כ; שערי ישר ג, כב; חדושי הגר"ט גטין פא; חדושי הנצי"ב בכורות נו; קהלות יעקב יא; שיעורי ר' שמואל קדושין נא.

(ע"ב) 'נתן לה מוקדשין הרי אלו מותרין. עופות – הרי אלו אסורין...'. רש"י והראב"ד מפרשים בעופות חולין, אבל הרמב"ם (איסורי מזבח ד, טו) כתב שאתנן חל על עופות של מוקדשין מדברי קבלה.

'בית ה' אלקיך – פרט לפרה שאין באה לבית. דברי רבי אלעזר. וחכמים אומרים לרבות את הריקועין' – שהם באים לבית. ומשמע שחכמים שדרשו לרבות ריקועים אינם דורשים למעט פרה ולדבריהם הפרה אסורה לבוא ממחיר ומאתנן, שאעפ"י שהיא כקדשי בדק הבית, קראתה תורה חטאת. וכן פסק הרמב"ם (פרה א, ז) וכדברי תנא קמא במשנת פרה (ב, ג) החולק על רבי אלעזר (עפ"י כסף משנה שם ובהל' איסורי מזבח ד, יח).

משמע מדיוק לשון הרמב"ם שלולא שנקראת 'חטאת' היתה מותרת הגם שלא נשתנתה – שלא נאסר אלא להביא לבית' אבל זו כל מעשיה בהר המשחה (כדברי רבנו גרשום, וע' גם בתוס' ע"ז יז. ד"ה מהו, שכל בנין בהר הבית לא נאסר מדאורייתא משום אתנן). ושם לא ריבו מ'בית' אלא דברים שבאים לבנין אבל שאר צרכי המקדש מותרים. וצ"ע.

דבא אמר: מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו דרבי אליעזר סבר זה וזה גורם אסור. ואפילו לפי שיטת רבנו תם (בזבחים עא ועוד) ששור הנסקל אינו נאסר בהנאה בחייו אלא רק חל בו דין לדוננו מיד, ושם יישחט או ימות – יאסר אז בהנאה [יש אומרים שזו גם שיטת הרמב"ם – ע' צפנת פענח ו; אבי עזרי מאכ"א תנינא ד, כב. וכן בעינים למשפט זבחים ע: ובשו"ת בית זבול ח"א יח, ודלא כהמנ"ח (נא נב). וע' הר צבי סנהדרין עא.] – גם לשיטה זו ולדה שנוצר לאחר שנגמר דינה אסור, מפני שהיוצא ממנה הריחו כמות וכשם שעליה חל דין זה, לדונה, ולכשתמות תאסר, כך חל על הולד [ונראה שהוא הדין לענין חלבה היוצא ממנה שאסור] (עפ"י זכר יצחק ח"ב מא).

ובחדושי הגר"ר בנגיס (ח"א סא, יח) הניח בפשטות שחלב היוצא ממנה מותר, ואכן הקשה מדוע הולד שנוצר אח"כ אסור הלא האם עצמה לא היתה אסורה בהנאה באותה שעה וגם כל היוצא ממנה מותר. ונשאר שם ב'צע"ג'.

דף לא

'למאן דאמר טרפה ילדה משכחת לה כגון שנטרפה ולבסוף עיברה ובהא פליגי, דר' אליעזר סבר זה וזה גורם אסור ורבנן סברי זו"ג מותר' – אבל עיברה ולבסוף נטרפה, יתכן שאף לחכמים אסור

- א. כשקדמה והקדישתו, אם קרב לאחר הביאה – הורצה (רמב"ם איסור"מ ד, יב. וכן שיטתו בספקות בכ"מ. ומשמע לכאן שאף בדרך תנאי אינה חייבת להביא אחר לצאת ידי ספק).
- ב. קדמה ומכרתו לאחרים, יש אומרים שודאי אינו נאסר, ויש אומרים שגם זה בכלל הספק שבגמרא (מובא במאירי ע"ז סג. ובחדושי חת"ס שם נקט בפשיטת שבמכירה מותר).

בא עליה ואחר כך נתן לה – אתנגנה מותר (שהואיל ולא ייחדו לה בשעת ביאה, יש לומר מתנה בעלמא הוא. עפ"י רש"י).

ופרש רב חנן בר רב חסדא שלא הקנה לה טלה מסוים אלא אמר לה 'הבעלי לי בטלה' סתם. ומבואר בגמרא שאפילו ב'טלה זה' אם לא הקנה לה מתחילה – הטלה מותר. ורק בכגון שאמר לזונה עובדת כוכבים (שאינה צריכה משיכה לקנין – כריש לקיש בב"מ מה. ונחלקו הראשונים להלכה) 'הבעלי לי בטלה זה' והרי היא קונה אותו בשעת ביאה – נאסר הטלה, אפילו נתנו לה רק לאחר זמן מרובה. וכן בישראלית ובכגון שהטלה עומד בחצרה מקודם בתורת אפותיקי [שאם לא יפרע לה מעות עד יום פלוני, יהא הטלה שלה באתנגנה] – נאסר.

א. כמו כן כשהקנה לה בקנין סודר 'כשתיבעלי לי תקני טלה זה בכל מקום שהוא' – נאסר (תוס'). וע' שפ"א).

ב. בטלה סתם, אם בשעת ביאה היה נמצא הטלה בחצרה – יתכן שנאסר [שהרי לבסוף קיבלתו והוברר שהיה מיוחד לה בשעת ביאה]. ומש"כ התוס' בע"ז היינו כשהיו כמה טלאים שם, שאין כאן יחוד. ובוה מדוקדק לשון הרמב"ם (איסור"מ ד, יב) 'ולאחר זמן שלח לה טלה...'. ובמנ"ח (תקעא, טז) הקשה על לשונו.

ג. נראה דלא דוקא טלה צריך יחוד מפני שאין דמיו קצובים ויכול ליתן לה כחוש, אלא ה"ה אם נתחייב לה אתגן בסכום מסוים ולבסוף נתן לה טלה באותו סכום – לא נאסר, שהרי לא גרע מ'טלה זה' שלא משכה, שאעפ"י שמחויב ליתן לה דמיו (כמבואר בראשונים, וכמש"כ המל"מ ד, יג), כיון שאינו מיוחד בשעת ביאה לא נאסר. רצ"ע).

ד. מדברי רבנו גרשום (ל. ד"ה אמר לך רבא) משמע שבזונה דמעיקרא, אפילו בא עליה ואחר כך נתן לה בסתם – הוי אתגן.

דפים כט – ל

מט. האם נאסר האתגן במקרים הבאים?

- א. אתגן זכר.
 - ב. אתגן זונה עובדת כוכבים; אתגן זונה ישראלית האסורה באיסור ערוה או פנויה.
 - ג. אתגן אשתו גדה.
 - ד. האומר לחברו הא לך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי.
- א. אתגן זכר (במשכב זכר או בזונה שנתנה לזכר) לא נאסר למזבח (זונה – ולא זונה לוי); ובתתף אתגן ואתגן לא נתן לך ותהי להפך. רב).
- ב. אתגן זונה עובדת כוכבים או שפחה או כל מי שאין קידושין תופסים לו בה, כגון חייבי כריתות [או חייבי לאוין לרבי עקיבא] – נאסר לכל הדעות.

אתנן זונה ישראלית שיש לו בה תפיסת קדושין; לדברי אביי אינו נאסר (גזרה שוה 'תועבה תועבה' מפרשת עריות שאין לו בהן קידושין). ולדברי רבא נאסר (שלמדים מעובדת כוכבים).

מבואר בגמרא שלדברי התנא רבי אלעזר שפנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, נאסר האתנן בכל ביאת פנויה, ואפילו לא פירש 'הא לך אתנן' (ולפי לשון אחת מפורש שאף אביי מודה כן בדעת רבי אלעזר). אבל לדברי חכמים החולקים על ר"א אין נאסר האתנן אלא בזונה מעיקרא, או אף בביאה שנעשית בה עתה זונה ובמפרש 'הא לך אתנן'.

א. לפרש"י, לרבא אפילו בפנויה הוי אתנן אם מפרש 'הא לך אתנן'. ואם היתה זונה מעיקרא – אפילו בסתם.

ולפרוש התוס' בפנויה אינו אתנן אפילו במפרש. ובזונה מעיקרא [דהיינו שכבר זנתה לאחד מחייבי כריתות, או שהיא מופקרת לזנות] הוי אתנן רק במפרש. ובביאת חייבי כריתות – אף בסתם.

ושיטת הרמב"ם (איסור"מ ד, ח) שאין האתנן נאסר אלא בחייבי כריתות או לאוין, אבל הפנויה אתננה מותר אפילו היה כהן (וכן נראית לכאורה בדעת רבי ברייתא). ואם היתה נדה אפשר שנקרא 'אתנן' שהרי גם היא בכלל העריות [ורק באשתו נדה מיעטו], ויש מי שמתיר, וצ"ע לדינא (עפ"י לקוטי הלכות).

ב. אפילו בא על אחת מחייבי מיתות שמצד הדין אם היתה תובעת אתננה היה פטור מליתן משום 'קם ליה בדרכה מינה' – אתננה אסור (עפ"י ב"ק ע. והרמב"ם לא הביא במפורש דין זה. וע' ל"ה ב'עין משפט').

ג. אתנן אשתו נדה; לדברי רב אינו נאסר (זונה), ולדברי לוי נאסר (שגם זה בכלל 'תועבה'). הלכה כרב, שכן גם דעת רבי (רמב"ם ד, ח; ל"ה).

ד. 'הא לך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי (העברי)'; אם יש לעבד אשה ובנים – כיון שהשפחה מותרת לו אין זה אתנן האסור. ואם יש לו אשה ובנים, נחלקו רבי (מאיר) וחכמים בדבר. הרמב"ם פסק אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, הלכך הרי זה אתנן (עבדים ג, ד; איסורי מזבח ד, י).

בעבד כנעני – לכלל הדעות אין זה אתנן. ובבן חורין ישראל – אסור בין לרבי בין לחכמים. (רב הונא פרש המשנה על בן חורין, והקשו על דבריו אם כן מה טעמו של רבי שמתיר האתנן להקרבה). האומר לזונה הא לך אתנן זה והבעלי לפלוני הישראלי – הרי זה אתנן אעפ"י שלא בא הדבר מיד הבעל או מיד אדוניו (עפ"י רמב"ם איסור"מ ד, י וכס"מ; תוס' ב"ק ע:).

בענין איסור 'אשה זונה' כהן שבא על נכרית – ע"ע ע"ז לו.

דף ל

ג. א. איזהו 'מחיר כלב'?

ב. מה דין אתנן כלב ומחיר זונה לגבי מזבח?

- ג. אתנן זונה ומחיר כלב, מה דין שינוייהם וולדותיהם?
 ד. מה דינם של מעות ושל יינות שמנים וסלתות שניתנו באתנן; עופות, פרה אדומה, וחתיכות זהב?
 ה. מה דינם של מוקדשים שניתנו באתנן?
 א. האומר לחברו 'הילך טלה זה תחת כלב' (וכן שני טלאים או שני עופות שהחליפם בכלב. רמב"ם איסור"מ ד, טז) – זהו מחיר כלב שנאסר להביאו בית ה'. [מחיר' היינו חילופין, ככתוב תמכר עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם].
 וכן שני שותפים שחלקו, אחד נטל עשרה טלאים ואחד תשעה וכלב – כל שכנגד הכלב אסור ושעם הכלב מותר. והעמידו בגמרא כגון שדמי הכלב יתרים מכל אחד מהטלאים שכנגדו ואין אף טלה אחד ששקול כנגד הכלב, הלכך כל טלה וטלה מהוה 'מחיר' כנגד אותו עודף, אבל אם הכלב שקול כטלה (או פחות ממנו. רמב"ם איסור"מ ד, יז), מוציא טלה אחד וכל השאר מותרים.
 ולמאן דאמר 'אין ברירה' [וכן פסק רבנו תם ועוד פוסקים בדינים דאוריתא], גם אם ישנו טלה כדמי הכלב כל הטלאים אסורים (כן מבואר בגרסת הגמרא בבכורות נו. וכ"כ התוס'. וכן פסק בלקוטי הלכות).
 וכבר עמדו על כך שהרמב"ם הביא אוקימתא זו שאין הכלב שוה בדמיו לטלאים אעפ"י שפסק אין ברירה.
- ב. אתנן כלב ('הילך טלה זה ותלין כלבתך אצלי' רש"י), וכן להפך, כגון שנתן אתנן לזונה ע"מ שילין כלבו אצלה. עתוס; רמב"ם איסור"ב יח, ה) ומחיר זונה (שקנה זונה לשפחה ונתן טלה במחירה. רש"י) – מותרים לגבי מזבח (שניהם שנים ולא ארבע. והרי אין כתוב 'אתנן זונה וכלב').
- ג. ולדותיהם מותרים (שניהם – הם ולא ולדותיהם).
 שינוייהם, כגון נתן לה חטים ועשאתן סולת. זיתים ועשאתן שמן וכד'; בית שמאי אסורים (גם שניהם) ובית הלל מתירים (שניהם – הם ולא שינוייהם).
- ד. נתן לה מעות – הרי אלו מותרים.
 יינות ושמנים וסלתות, וכן עופות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח – אסור.
 בכלל זה פרכילי ענבים ועטרות שיבולים הבאים ביכורים (עפ"י ירושלמי ביכורים א; תוספתא תמורה ד – כפי שפרש ב'הגה האריה').
 פרה אדומה – מותרת. דברי רבי אליעזר (בית ה' אלקיך).
 ואין הלכה כמותו אלא כחכמים [שגשגו בסתם במשנת פרה ב, ג] שאוסרים (עפ"י רמב"ם פרה א, ז; כסף משנה איסור"מ ד, יח).
 זהב – רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אין עושים ממנו ריקועים אפילו אחורי בית הכפורת (בית ה' אלקיך. וכן אם נתן לה אבנים באתננה. רש"י).
 דין אתנן במחבר לקרקע – בע"ז מו.
- ה. נתן לה מוקדשים – הרי אלו מותרים (לכל נדר – להוציא את הנדור. ופרשו שהוצרך הכתוב למעט אפילו הם ממונו, כגון שממנה אותה על פסחו באתננה, וכדברי רבי שממונו הוא למנות אחרים כשנצרך למעות לשום דבר [והמעות חולין], או כגון קדשים קלים לריה"ג שהם ממון בעלים פסחים ז).
 (הרמב"ם [איסורי מזבח ד, טו] כתב שאתנן חל על עופות מוקדשין מדברי קבלה, ואין כן דעת רש"י והראב"ד).